

Katedra Psychologii

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Recenzja rozprawy doktorskiej

P. mgr Pauliny Anikiej-Wiczenbach

pt. Osobowe, relacyjne i sytuacyjne determinanty responsywności rodzicielskiej, mierzonej obserwacyjnie i samoopisowo

napisanej pod kierunkiem **dr hab. Marii Kaźmierczak, prof. UG**

Promotor pomocniczy – **dr Paulina Pawlicka**

Rozprawę doktorską tworzy siedem artykułów, skrócony opis osiągnięcia naukowego wraz ze streszczeniami w języku polskim i angielskim, spisem tabel (13 pozycji) i rysunków (9 pozycji), bibliografią (115 pozycji), Oświadczeniami współautorów publikacji (7 pozycji). W dalszej części Doktorantka mgr Paulina Anikiej-Wiczenbach przedstawia publikacje (7 pozycji), które składają się na spójny tematycznie zbiór publikacji naukowych. W pięciu z nich Doktorantka jest pierwszą autorką z dominującym wkładem, co wynika z załączonych oświadczeń współauterek każdej z publikacji (70%) w zakresie: opracowania koncepcji badań, zbieraniu wyników, analizy danych i ich interpretacji, a także opracowania manuskryptów. Na podkreślenie zasługuje istotny wkład Doktorantki w pozyskanie funduszy (w czterech artykułach). Publikacje ukazały się w znaczących czasopismach naukowych w j. angielskim (*Early Child Development and Care, Current Issues in Personality Psychology, Health Psychology Report, International Journal of Environmental Research and Public Health, Frontiers in Psychiatry*) i j. polskim (*Przegląd Psychologiczny*), a jeden z nich stanowi rozdział w opracowaniu zbiorowym (L. Bakiera (2020), (red.), *Rodzicielstwo: ujęcie interdyscyplinarne*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Z uwagi na to, że wymienione czasopisma oraz wydawnictwo naukowe stosują rygorystyczne procedury recenzowania tekstów i stawiają wysokie wymagania metodologiczne, merytoryczne i formalne, stwierdzam na wstępie, że przedstawiony mi do recenzji wykaz publikacji naukowych stanowiących pracę doktorską P. mgr Pauliny Anikiej-Wiczenbach stanowi zbiór bardzo dobrych publikacji naukowych. Naukowa ranga większości czasopism, ich światowy zasięg i restrykcyjne zasady recenzowania publikacji upoważniają do rezygnacji ze szczegółowej recenzji artykułów tworzących rozprawę doktorską.

Reasumując: W mojej opinii, biorąc pod uwagę powyższe ustalenia dotyczące jakości czasopism oraz znaczący wkład Doktorantki mgr Pauliny Anikiej-Wiczenbach w realizację badań i przygotowanie tekstów należy stwierdzić, że recenzowana praca doktorska z nawiązką spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim i w mojej ocenie zasługuje na wysoką ocenę i uznanie. Pragnę również podkreślić, że to, iż Doktorantka jest trzecią z kolei współautorką w dwóch publikacjach składających się na pracę doktorską nie umniejsza ich znaczeniu, ale wskazuje na umiejętność współpracy w zespole, w sposób szczególnie we współpracy z P. Promotor Rozprawy dr hab. Marią Kaźmierczak, prof. UG i P. Promotor pomocniczą – dr Pauliną Pawlicką. Publikacje składające się na pracę doktorską pozwalają mi zauważyć ścieżkę rozwoju Doktorantki jako badaczki, który przebiegał od udziału w projektach badawczych do realizacji, także w zespole własnych projektów badawczych.

W dalszej części recenzji moja uwaga skupiać się będzie na ocenie spójności tematycznej cyklu publikacji, które składają się na rozprawę doktorską oraz na udzieleniu odpowiedzi na pytanie: Czy problem naukowy łączący wszystkie publikacje wchodzące w skład zbioru jest opisany w omówieniu scalającym zbiór publikacji (autoreferacie w języku polskim i angielskim), przygotowanym przez kandydata do stopnia naukowego?

Doktorantka przedmiotem swoich zainteresowań uczyniła responsywność rodzicielską. W skróconym opisie rozprawy doktorskiej (ss. 8-14) we Wprowadzeniu Autorka pracy doktorskiej przedstawiła założenia teoretyczne dla prowadzonych badań, przegląd najważniejszych wyników badań nad responsywnością w literaturze światowej, rozważania dotyczące ustaleń metodologicznych w badaniach nad responsywnością rodzicielską oraz predyktory responsywności rodzicielskiej. Gdy chodzi o założenia teoretyczne dla prowadzonych badań własnych, Autorka pracy doktorskiej ukazała najważniejsze ustalenia dotyczące responsywności. Odwołała się do aktualnych publikacji w literaturze światowej, co wskazuje na bardzo dobrą znajomość literatury przedmiotu. Doktorantka ukazuje rozumienie responsywności rodzicielskiej w toku jego rozwoju, by sformułować na tej podstawie własne rozumienie centralnego konstruktów teoretycznych w pracy doktorskiej, a mianowicie responsywności rodzicielskiej. W kolejnym kroku, odwołując się do badań własnych (we współautorstwie) i badaczy o zasięgu światowym Doktorantka uzasadnia dobór wybranych zmiennych, jakimi są zmienne jednostkowe, kontekst sytuacyjny i relacyjny. W mojej opinii zmienne jednostkowe zostały wyczerpująco uzasadnione. Niedosyt budzi charakterystyka zmiennych relacyjnych, w tym rodziny pochodzenia. Oczekiwałabym bardziej pogłębionej

analizy zmiennych relacyjnych w ich cyrkularnej zależności. W toku analiz Autorka wskazuje na wzajemne zależności badanych zmiennych. Warto byłoby ukazać cyrkularny charakter zależności w formie graficznej, co wzbogaciłoby, w mojej opinii prezentację otrzymanych wyników badań. Oczywiście moja uwaga nie umniejsza wartości prezentowanym publikacjom. Pozwoliłaby jedynie podkreślić ważność zmiennych relacyjnych. Podobna uwaga dotyczy zmiennych sytuacyjnych.

Reasumując: Tak zaplanowane badanie znacząco wpisuje się w dyskurs światowy nad responsywnością rodzicielską, ale także znacząco wpisuje się w badania nad rodziną w perspektywie rozwojowej. Należy zatem podkreślić, że Doktorantka swobodnie porusza się w badanej problematyce i trafnie osadza problem badawczy w teorii rozwoju i badań nad rodziną.

Po sformułowaniu celu badań, którym Doktorantka uczyniła analizę „czynników osobowych, relacyjnych i sytuacyjnych związanych z responsywnością rodzicielską” (s. 3) należało przystąpić do doboru metod badawczych. Autorka pracy ukazała najczęściej stosowane metody badawcze, wśród których są metody obserwacyjne, wskazując na ich wartość w badaniu responsywności rodzicielskiej. Jednocześnie, co zasługuje na bardzo wysoką ocenę, Badaczka odniosła się krytycznie do zastosowania metody obserwacyjnej jako jedynej we własnym projekcie badawczym. Takie praktyki pomiaru responsywności badacze stosowali w dotychczas prowadzonych badaniach. Uwzględnienie perspektywy rodzica wymagało sięgnięcia do metod samoopisowych. Ostatecznie zatem Autorka zdecydowała się na zastosowanie dwóch rodzajów metod badawczych: obserwacyjnych i samoopisowych, uzasadniając swój wybór zarówno w aspekcie poznawczym („bardziej kompleksowe rozumienie konstruktów responsywności rodzicielskiej” s. 10) jak i aplikacyjnym.

Reasumując: Skrócony opis rozprawy doktorskiej stanowi, w mojej ocenie, bardzo dobre podstawy teoretyczne i rozstrzygnięcia metodologiczne dla badań własnych. Struktura tego opracowania jest przejrzysta i logiczna i jako takie świadczy o bardzo dobrej ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki pracy doktorskiej w dyscyplinie psychologia. Na podkreślenie zasługuje umiejętność syntetycznego przedstawienia najważniejszych ustaleń teoretycznych i metodologicznych oraz ich krytyczna ocena, a także etyczna świadomość Badaczki, o czym świadczy uzyskanie zgody Komisji Etyki ds. Projektów Badawczych Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego oraz Niezależnej Komisji Bioetycznej ds. Badań Naukowych Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego.

W dalszej części pracy doktorskiej Autorka mgr Paulina Anikiej-Wiczenbach omawia kolejno publikacje, które składają się na rozprawę doktorską. Już na wstępie należy uznać, że **stanowią one spójne tematycznie dzieło, które istotnie wpisuje się w światowy dyskurs na responsywnością rodzicielską w psychologicznej literaturze przedmiotu**. Pod względem merytorycznym prace składające się na osiągnięcie naukowe w mojej opinii zasługują na pozytywną ocenę.

W skróconym opisie rozprawy doktorskiej zabrakło mi, po określeniu celu badań przedstawienia modelu badawczego, z którego wynikałaby charakterystyka kolejno podejmowanych etapów badań. Autorka umieściła go na końcu (s. 55) opracowania, w charakterystyce publikacji kończącej cykl publikacji. Dalsza lektura tekstu Skróconego opisu rozprawy pozwala mi stwierdzić, że Doktorantka podążała za otrzymanymi w kolejnych publikacjach wynikami badań i identyfikowała kolejno zmienne relacyjne i sytuacyjne. To poniekąd zrozumiałe, gdyż nie sposób było przewidzieć, planując badania, że będziemy mieć do czynienia z Pandemią Covid-19 (zmienna sytuacyjna). Oczekiwałam jednak, by przystępując do badań na użytek rozprawy doktorskiej w formie spójnego tematycznie zbioru publikacji naukowych opracowania planu badawczego. W dalszej części recenzji odniosę się do publikacji zgodnie z kolejnością zawartą na str. 7.

Pierwszym podjętym krokiem było współtworzenie polskiej wersji skali obserwacyjnej Skala Wrażliwości Ainsworth. Jak wynika z przeglądu literatury psychologicznej, narzędzie to jest często stosowane w badaniach interakcji matka – dziecko i ojciec – dziecko. W publikacji *Skala Wrażliwości Ainsworth – przykład zastosowania w badaniach naukowych* (2020) zaprezentowane zostały wyniki badań Doktorantki (we współautorstwie). Przedmiotem badań uczyniono responsywność rodziców wobec reakcji płaczu dziecka. W badaniu została wykorzystana polska wersja Skali Wrażliwości Ainsworth. Struktura artykułu jest spójna i typowa dla prac o charakterze naukowym w dziedzinie nauk społecznych. Wyniki analiz prezentowane są w sposób pełny, klarowny i przejrzysty. Na szczególne uznanie zasługuje liczebność grupy badanej (220 par w okresie wczesnej dorosłości). Autorki publikacji badały responsywność jednostkową i relacyjną. Tak prowadzone badania wpisują się znacząco w obszar badań nad rodziną w ujęciu systemowym, choć, jak już wspomniałam wyżej zabrakło ich diadycznych analiz. Uzyskane wyniki badań własnych pokazują, że jednostki badane oddzielnie zachowują się inaczej niż wtedy, gdy bada się je w relacji. Ma to szczególne znaczenie dla zrozumienia relacji rodzicielskiej we współczesnej rodzinie, w której obserwuje

się odchodzenie od relacji wyłączności pomiędzy matką a dzieckiem na korzyść relacji ojciec – dziecko oraz rodzice (relacja) – dziecko.

W drugim badaniu, którego wyniki zostały zaprezentowane w artykule *Parental Negative Emotionality and Emotional Reactions to Child's Crying: The Mediating Role of Child's Temperament* (2022) Doktorantka (we współautorstwie) poszukiwała różnic indywidualnych w zakresie negatywnej emocjonalności i temperamentu u rodziców i ich małych dzieci oraz ich związku z reakcjami na płacz dziecka. Struktura artykułu jest spójna i typowa dla prac o charakterze naukowym w dziedzinie nauk społecznych. Wyniki analiz prezentowane są w sposób pełny, klarowny i przejrzysty. Na uznanie zasługuje liczebność badanej grupy (I badanie 108 matek, II badanie – 270 rodziców, w tym 119 mężczyzn).

Kolejnym w przygotowaniu rozprawy doktorskiej krokiem omówionym w artykule Ku empatycznemu rodzicielstwu – wymiary empatii i przywiązania jako predyktory responsywności matek i ojców wobec małych dzieci (2019) było sprawdzenie, „czy różne aspekty empatii oraz style przywiązania matek i ojców małych dzieci są predyktorami responsywności rodzicielskiej?” (s. 25). W mojej opinii artykuł ten uznać należy za kluczowy dla rozprawy doktorskiej. Otwiera cykl publikacji z wiodącym udziałem Doktorantki z zastosowaniem, pod kierunkiem Doktorantki eksperymentalnej wersji Skali Responsywności Rodzicielskiej. **Pracę nad przygotowaniem rzetelnej i trafnej metody pomiaru responsywności rodzicielskiej uważam za oryginalny i nowatorski wkład Doktorantki w dyscyplinie psychologia.** Jej rezultaty zostały zaprezentowane w publikacji Validation of the Parental Responsiveness Scale (2021).

Kolejna publikacja The Effects of the COVID-1 Pandemic on the Parenting of Infants: A Couples Study (2022) dotyczy analizy oddziaływania stresu, obciążenia emocjonalnego i strachu przed zarażeniem wirusem Covid-19 na responsywność rodzicielską w odpowiedzi na sygnały wysyłane przez niemowlęta, w szczególności płacz. Badanie responsywności rodzicielskiej w tak znaczącym kontekście, jakim była Pandemia COVID-19 oceniam jako nowatorski i oryginalny pomysł Doktorantki. Specyfika pandemii wymuszała unikanie bliskich kontaktów fizycznych w trosce o ograniczenie zakażeń. Stanowiło to nie lada wyzwanie dla rodziców, którzy pozostawali w relacji z małymi dziećmi. Zaplanowanie i zrealizowanie badań w tak krótkim okresie wymagało od Doktorantki dużych umiejętności badawczych, co przekonuje o Jej dojrzałym warsztacie badawczym.

Kolejne badanie opublikowane w artykule Exploring the key drivers of responsive parenting in mothers and fathers – observed and self-reported responsiveness (2024). Badania obejmowały cały system rodzinny (matka, ojciec i dziecko). Imponująca jest liczebność grupy badanej (110 rodzin). Na szczególne podkreślenie zasługuje model statystyczny opracowania wyników własnych – APIM w celu sprawdzenia wzajemnych oddziaływań na siebie matek i ojców. Taki poziom analiz statystycznych spotykany jest nieczęsto w pracach doktorskich z psychologii w Polsce. Wyniki badań własnych znacząco wpisują się w światowy nurt analiz diadycznych.

Ostatni z cyklu artykuł Unraveling the link between family of origin and parental responsiveness toward own child. Walorem tych badań, w mojej ocenie jest odniesienie się do doświadczeń osób badanych w rodzinie pochodzenia. Wyniki badań zaprezentowane w artykule wpisują się istotnie w dyskursie naukowym nad znaczeniem rodziny pochodzenia w kształtowaniu się responsywności rodzicielskiej.

Reasumując, przedstawioną mi do oceny pracę doktorską mgr Pauliny Anikiej-Wiczenbach, którą stanowi cykl siedmiu artykułów naukowych pt. Osobowe, relacyjne i sytuacyjne determinanty responsywności rodzicielskiej, mierzonej obserwacyjnie i samoopisowo należy uznać jako oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Zawarte w niej treści świadczą o bardzo dobrym poziomie ogólnej wiedzy teoretycznej Doktorantki w dyscyplinie psychologia. Otrzymane wyniki badań własnych stanowią bogaty materiał dla projektowania programów profilaktycznych i terapeutycznych w pracy z rodzicami. Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że Autorka rozprawy doktorskiej posiada umiejętności do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej w psychologii. Doktorantka systematycznie rozwijała warsztat badawczy, o czym świadczy wzrastający współczynnik wkładu indywidualnego w powstanie publikacji składających się na pracę doktorską, jak również zaawansowany poziom analiz statystycznych w nowatorskim diadycznym ujęciu.

Stwierdzam, że publikacje przedstawione do recenzji jako trzon rozprawy doktorskiej stanowią spójne tematycznie dzieło i istotnie uzupełniają lukę w dotychczasowej literaturze przedmiotu.

Z pełnym przekonaniem zwracam się do RADY DYSCYPLINY Psychologia Uniwersytetu Gdańskiego o dopuszczenie Doktorantki mgr Pauliny Anikiej-Wiczenbach do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Jednocześnie kieruję do RADY DYSCYPLINY Psychologia Uniwersytetu Gdańskiego WNIOSEK O WYRÓŻNIENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ.

Stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji praca doktorska Pani mgr Pauliny Anikiej-Wiczenbach pt. Osobowe, relacyjne i sytuacyjne determinanty rezponywności rodzicielskiej, mierzonej obserwacyjnie i samoopisowo spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zgodnie z przepisami ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. oraz ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 3 lipca 2018 r. i mam zaszczyt przedstawić Radzie Dyscypliny PSYCHOLOGIA Uniwersytetu Gdańskiego wniosek o dopuszczenie Pani mgr Pauliny Anikiej-Wiczenbach do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Alicja Kalus